

ZAR

BIZKAITARRAI-BIZKAIERAZ*

245n. zenbakia
zemendia 1999

BIZKAIKO FORU ALDUNDIA
KULTURA SAILA
LAGUNTZAILLE

DEBA'KO PORTU TXIKIA

- ANTXIÑAKO DEBAREN GOMUTAKIA
- EUN URTEAN GELDI EGON DA
- ORAINTSU BEDEINKATU DA

EUSKERA BIZIRIK OINDIÑO ARABA'N

Bai, oindiño gure euzkera bizirik dago Araba osoan. Baliteke batzuentzat onela bayeztea aintzakotzat artzeko ez izatea; baña onelaxe da, emen egiztatu nai dugun bezela; bizi da oraindik gure izkuntza zafa gure erdian, naiz eta onezkero ain gutxi mintzatzen dan a en.

Jakiña, guziok dakigunez, gaur Araba'n euzkera ez da itzegiten Aramayona'n eta Legutiano ondoko e i txiki batzuetan baño. Alaz ere ziñez esan dezakegu euzkera, gaur ere, Araba'n barna bizi-bizirik dagoela. Ikus dezagun nola:

Araba'ko toki geyenen izenak eta e i ta auzoen izenak euzkeraz dagoz ja ita; ondorioz izen oyek esan eta aipatzen ditugunean, ala bea ik, euzkera da erabiltzen dugun izkuntza, esate edo aipatze orie giten duena edonor izan, bai ta, besterik ezin, euzkerarekiko zaletasunik ez dutenak, bai ta bera go otzaten dutenak ere, zoritxa ez go oto ori dutenak izana en; ain ulergaitza baita go oto ori izatea.

O a egipen bat iñork ukatu ezin dezakena, ain argi ta nabaria izatean; beraz ortxe dago euzkera bizi-bizirik eta guziok nola begiratu bea dugun. Eta ez lu -tokietan baka ik, e iari buruz berdin gertatzen baita, Araba'ko e i geyenen izenak o elaxe, euzkeraz, ja ita dagozelako: Mendizo oza, Mendizabal, Armenia, Luzuriaga, Leza, Basabe, Menagarai, Landa eta aba .

O a egipen bat iñork ukatu ezin dezakena, ain argi ta nabaria izatean; beraz ortxe dago euzkera bizi-bizirik eta guziok nola begiratu bea dugun. Eta ez lu -tokietan bakarik mintzatzen ziran orduko biztanleak.

Beste gauza bat be gertatzen da egipen ortan: icen guztiak ain egokiro ja ita izatea, toki bakoitzean edo bere inguruan ikustekoak ziran azpegiak ederto aipatuak izan ziralarik. Eta o ek ondoenik erakusten digu orduko gure asaba ayek, euzkeraz baka ik mintzatzen ziran orduko biztanleak.

Beste gauza bat be gertatzen da egipen ortan: izen guztiak ain egokiro ja ita izatea, toki bakoitzean edo bere inguruan ikustekoak ziran azpegiak ederto aipatuak izan ziralarik. Eta o ek ondoenik erakusten digu orduko gure asaba ayek, euzkeraz baka ik erabiltzen zutelako, beren izkuntza oso ongi zekitela, bera zan bezela ta ezeren kutsaturik izan gabe gañera.

Ta gaur Araba deitzen dugun lu aldean gertatu zen ura, aldi berean Napa oa, Gipuzkoa, Bizkaya, Laburdi ta Zuberoa beste lu aldeetan be berdin egin zan; alde guzti oyetan beren tokien izenak ikusten dira Araba'koak bezela, berdin egiñak, gisa berean eta orobat eraetan naiz tajuetan naiz esan-nayean.

Oso berdiña dan jokera orrek argi-argi egiztatzen digu orduko Euzkal-batasuna, batasun aundia euzkeraz adierazita: ta era berean argi ta garbi ere euzkaldun guztiok beti eraman bea dugun bide ertsia zein dan erakusten digu: Euzkal-nortasun nabaria, lenengoa dana, neurri aundienean eusten eta indartzen gure E i guzian barna; guziaren erakuse nagusia eten gabe euzkera dalarik eta beti o ela izango dana.

Euzkera, gero, mendez-mende galdurik izan dala esaten da nun-nai; baña ori ez da gertatu o ela, eiki, gure izkuntza berez galdua izan dala, España ta Frantzia late iak galdu-erazi galdurazi digutela baño, berenganatzeko gogoetaz betidanik erabili dute, beren gure aurkako oyen egikera, batez ere, izugaria izan da, ikastoletan iñoiz onartu gabe ta gañera gure aur euzkaldun-

nak, euzkal-itz bat baka ik entzutean naikoa izan zala, zigo aundia jasotzeko.

Eta alaz ere euzkera bizirik ja aitzen da Araba ontan be, len ongi ikusi dugunez. Gure aldetik ezin onartu dezakegu gertatutako galtzea betikoa izan dedila; araba ak bezela alegin aundienak egin bea ditugu ementxe euzkerari inda aundiema emateko, ori guzientzat eginbide aundi ta ertsia izanik, be iz Araba guzia euzkalduna izan dedin.

E i ta tokiari buruz esan duguna, gure abizenekiko be esan dezakegu, auek ere euzkeraz egiñak dagozelako; beraz, auetan be euzkera bizirik dagoela oartu bea dugu, enurarik gabe; alakotz, nai e i, naiz toki, naiz abizenetan euzkera ja aitzen da bizi-bizirik.

Abizenai buruz beste zerbait aipatzea da bereziki: Ibañez de Garayo, Lopez de Letona, Perez de Landazabal eta o elako bes-teetan auxe gertatu zan, ene ustez, erdiaroan o elaxe erabiltzean asi-izan zanean:

Martinez de Mendibil abizena zuenari seme bat jayotzen zitzayonean eta Lope izena ja i ezker, seme o ek gero onela erabiltzen zuen bere aitaren abizena onelaxe aldaturik; Lopez de Mendibil; eta oni beste seme bat jayotzen zitzayonean eta Iban izena ipintzen bazion, beste seme o ek bere buruari ez zion deitzen ez Martinez de Mendibil ez eta Lopez de Mendibil ere, Ibañez de Mendibil baño; ta o ela orduko abizenen bi itz oyetatik lenengoa zan aldatzen zana bakoitzaren izenaren arauz, eta biga ena zan beti ja aitzen zana. ta ez iñoiz lenengoa, au bakoitzaren izena aipatzeko baka ik erabiltzen zalako.

Ba-dago oindiño beste zerbait euzkal-itz oyek erabiltzean; eguneroko izketan, erderaz egiten diranetan noski, euzkal-itzak erabiltzen dirala. Araya'ko "Aitzba en" bazkunak orain bi urte egindako batzaldi batean be eun euzkal-itz agertu ziran e i ortan egunero erabiltzen diranak, geyenetan euzkal-itzak dirala oartu gabe.

Ora bada Araba'n euzkerari buruz ondo ikusi bea duguna; ta o ek erakusten digu, argienik, araba ak, auxe izateagatik, euzkaldunak gerala oso, ta ondoenik orixe egiztatzen digu. Noski iñork edo eztaki, Araba, Bizkaya, Gipuzkoa, Napa oa, Laburdi ta Zuberoa noiz asi ziran izen oyetaz agertzen; baña oyek izan baño lenago Euzkal-E ia izan zan bizi zana: ta gero, noizpait, euzkaldunak beren egokitasunerako edo, izen oyen erki edo erakundeak bezela antolatu zituzten. Geroago erki oyek nortasun aundia artu zuten, baña iñoiz euzkaldunen nortasunaren aurka jokatzeko; ta beti guztien eginbidea euzkal-nortasun ori gorde ta indartzea izan bea ezmezik gabe.

Ta esandako guziaren ondorio bea a, aipatutako itz guzietan ondoenik erakusten diguten bezela, auxe: atzeruntz begiratzean, Araba ta araba ok oro, asieratik euzkaldunak izan gerala; ta orain eta gerorako ezinbesteko gure bidea argi ta garbi azaltzen digutela: beti euzkaldunak izatea, gure bereiztasun au eten gabe aunditzen eta sendotzean; elburu au euzkeraz baka ik bete alizango dugu, eztago besterik. Ori gure eginbide nagusia bezela onartu bea dugu, beste euzkaldun guztiak bezela; ta ororen artean gure Euzkal-E i'ari egokienik eutsi al-izateko.

BAKIO BIAK ZELAN BAKIO BAKARRA EGINIRAN

Bakio aitatukeran, Goikolea eta San Joanalde baserri bitartean daukagun erri onen inguruan diardugula uste dogu, eta Bakio gaur egun lur eremu ori izanda be, gauzak ez dira beti orrelakoxeak izan. Ze, ez da aaztu bear Zubiaur eta San Pelaio auzoak Bermeorenak zirana. Auzook, baina, aspaldi-aspalditik euken zergak eta kontribuzinoak batu eta administratzeko autonomia. Azken baten, eleizate bateko eskumenak eukezan eta praktikan autonomoak zirala esan leiteke.

Gizaldi onen asikeran, oster, Aldundiak zergak kobratzeko aalmena kendu egin eutsen auzo bioi eta Bermeoren pean ipini oso-osoa. Orrek aserre andia eragin eutsen erri-tarrei eta 1902an Zubiaur eta San Pelaio bizi-tarrei geienek Bermeotik bereiztea eskatu eben, Basigogaz bat egiteko. Bermeok ez eban ori onartu eta jokabide ori zapuztu eta galazoteko aalegin andiak egin ebazan, onako argudioak emonez: "por la intromisión de elementos políticos ajenos al común interés de las partes".

argitaratutako Errege Dekretuak Zubiaur eta San Pelaio Bakiora anexionatu ziran.

Edozelan be, errege dekretuak oso argi inoan auzook aurrerantzean Bakio izango zirala, baina ez eban argitzen zeintzuk ziran mugak, ez eta munarriak be. Oneri oratu eutsen Bermeok anexionari, atzera be, oztopoak ipinteko. Orrelan, Bermeoko Udalak Auzitegi Gorenera jo eban erabagi orren kontrako errekursoa ipiniz. Dana dala, Bakioko Udalak zuurtzia politika bizkorrenenaz jokatu eban. Ezer baino leenago, Tortosan gotzain zereginetan ebulan Félix Bilbao bakiotarra erriko seme kutun izendatu eban. Orren ostean, alkateak gutuna bialdu eutsen onakoa adierazoz: "El Ayuntamiento de Bermeo por las influencias o juegos de malabarismos y habilidades en el nuevo trazado que presenta, no tiene otro fin que de hacer demorar la ejecución del real decreto Ley". Eta gutunari amaiera emoteko onakoa eskatu eutsen: "Nuestro deseo sería verla ejecutada la disposición dictada, para ello nos encontramos en mo

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (3.000 pezeta) kontu onetan:

EUSKERAZALEAK

BILBAO BIZKAIA KUTXA

Bilbao, 2095 0000 7 4 20.000 8961-5

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguazu!

Ebagi orri onetan txarteltxu au eta eroan BBK'ra eta ordaindu 3.000 pezeta. Ez dozu ezer be idatzi bear.

Baiña aztu barik esan Kutxan zeure izena eta zeure erriarena.

Eskerrik asko!

Ogeita bi urte geroago, au da, 1924an, Bakioko Udalak lagunduta, oster be aalegindu ziran Bermeotik banandu eta Bakiogaz bat egiten, sasoi aretako agirian irakurten dan moduan "sería beneficioso y hasta cierto punto conveniente" arrazoia azalduz. Eskakizun ori auzo biotako ia biztanle guztiek sinatu eben, ondokoa zeatz eta luze arrazoituz: ez egoala Bermeo eta auzo bion arteko errepiderik, Bermeogino tarte luzea eukela, tartean makina bat mendi igaro bear ebela, etab. Eta, ganera, geitu eben: "Dificultades que se acentúan durante el largo invierno, con las acometidas de frecuentes temporales que, proviniendo del noroeste azotan este rincón de la Vizcaya". Eskakizun orren aldeko argudioetan be onakoak aiatu ebazan: eskola eta maisuen mantenua bertakoen kontura izatea, Bakioko posta zerbitzua, medikua, garraioa erabiltea, txakolin uzta Bakioko biltegi-ara eroan eta bertan saltzea, Basigoko eleizkideak izatea eta, ondorioz, bertan bataiatu, ezkondu eta lurperatuak izatea.

Alan, eskari orreek guztiak kontuan artuta, 1927ko urriaren 4an sinatu eta "Gaceta Madrid"en urriaren 6an

tos de nuevamente pedirle con toda confianza vea de procurar se ejecute".

Tortosako gotzainak, aurki, aaleginak egin ebazan, eta, 1932.ean Auzitegi Gorenaren tramitea gaintuta, Bakioko alkateak eskerronak agertu eutsozan eskutitz bidez. Orrenbestez, 1932ko irailaren 10eko agiri baten amaieran onakoa jasoten zan: "Los Barrios de Urkizaur y San Pelayo, es decir, desde el río Estepona ó Concha, se anexionaron a Basigo de Bakio, por Real Decreto de 1927 y a petición de los pobladores de dichos barrios, en contra de las aspiraciones de Bermeo, que recurrió hasta el Tribunal Supremo, y con el apoyo oculto pero decisivo de Félix Bilbao, entonces Obispo de Tortosa e "hijo predilecto de Bakio".

Era alcalde Máximo Zabala, Concejales, Ruperto Ugarte, Francisco Jaureguizar, Francisco Uriarte, Funcionario Garai y Asensio San Pelayo. Secretario, Domingo Laucirica".

ALAITASUNA PILOTA TALDEA (BAKIO'N)

Oraingoan, gure alkarrizketako txokoa betetea ALAITASUNA pelota taldeari tokatu jako. Orretarako, Juan Karlos Uriartegaz egon gara berbetan, bera da-eta ALAITASUNAKo arduradunetarikoa bat. Oneexek izan dira ba, an entzundako berbak.

ZER: Noiz eta zelan sortu zan ALAITASUNA?

JK: Ba, 1990. urte inguruan izan zan eta deia udaletxetik etorri zan Kepa Uriarte zinegotziaren bitartez. Pelota munduan genbilzanoi pelota taldea errian sortzea proposatu euskun eta udaletxean bertan orretarako batzartu ginan. Gu pelotaren inguruan asko ibiltzen ginan, baina inoz ez jakun kirol talde lez antolatzea bururatu.

ZER: Nortzuk ibili zinen asikerako momentu orreetan?

JK: Or egon ginan, ba, Jorge Busturia, Altzagako Jesus Mari, Larrondoko Jabier, Imanol Larrazabal eta ni neu. Kepak ekarri euskuzan estatuto batzuk eta orreekaz asi ginan bearean.

ZER: Gaur egun nortzuk dabilz bearean?

JK: Orain geien gabilzanok, Igor Lopategi, Aritza Ormaetxea, Egoitz Abio, Landabasoko Jesus eta neu. Batzuk gaztetxuen entrenatzaile lez eta beste batzuk laguntzaile lez.

ZER: Zenbat pelotari gazte dabil olgetan? Ba dago zaletasunik?

JK: Zaletasunari eustea kontatu egiten da, baina badabilz batzuk neguko eskolarteko txapelketetan parte artzen. Ba, esate baterako, benjaminetan, zortzi eta bederatziko urteko mutil eta neskatok dabilz eskuz olgetan. Gero, badagoz alebinak, infantilak eta kadeteak palara olgetan dabenak.

ZER: Urtearen barruan zeintzuk txapelketa antolatu dozuez?

JK: Erriko jendearen parte artzea elburu dabenak dira, geienbat. Olan ba, neguko gomazko pelotagazko pala txapelketa, ogeita lau orduak palara olgetakoa, eta eskuzko binaka eta banakakoa. Gero, orretaz aparte, udako nartzuko pelotagazko pala txapelketa, beste erri batzuetatik be jendea ona etorten jakula. Bagilean zear, barriz, Euskadiko Pala Laburreko Txapelketa olgatu izan da, estatu mailako pelotaririk onenak bertan euki doguzala, profesionalak izandakoak, mundialetan ibilitakoak...

ZER: Azaldu eiskuzu apurtxu bat zer izan dan txapelketa garrantzitsu ori, mesedez.

JK: Txapelketa ori Euskadiko Pelota Federakuntzak eratu izan da eta Bakioko Udalaren babesa izan dau. Araba, Nafarroa eta Gipuzkoatik etorritako pelotazale asko izan dira ikusle bertan. Esan bear be, barrikuntzarik andiena 12 tantuko bost joko (leen, 40 tantuko batera olgatu izan da beti) olgatu bear izan dabezala izan dala, orreetarikoa iru egin ezkerroan, irabazle. Sistema barri au sano eztabaidagarri izan arren be, pelotarien artean motibazino andiagooa eragin izan dau eta ikusleentzat interesgarriagoa izan da. Dana

dala, sistema au ez da oso-osoan barria, Nafarroako txapelketan antzeko gauzaren bat eginak dira eta.

ZER: Bearrizanik edo badozue zeuon bearra beteteko?

JK: Argi dago daukagun arazorik larriena frontoiaren mantenimendua dana. Neguan ura nozgura sartzen da eta batzuetan pelotariei gedar egin bear izaten jake etorri ez daitezkan. Gauza politikak egin leitekez, baina ez daukagu ziurtasunik, neguko txapelketak kendu egin bearko dira, azkenean. Bearbada, kantxero bat imini bearko litzake frontoiaren mantenimendua eta alokatzea berak eroateko.

ZER: Zein da zeuentzako aurrerantzerako elbururik nagusiena?

JK: Gure elbururik nagusiena jendeak pelotan olgetako zaletasunari eustea da, gure erriaren betiko kirola dalako, eta frontoiak bete bear dauazan funtzinoak indartzea.

ZER: Ba beste barik, ba, jarraitu zintzo-zintzo bearean eta urrengora arte.

UNAI BEITIA

Bakio, Euskadiko Txapelketako Pala Laburreko 1. Finalaren lekukoa

Bagilean barrena eta garagarriaren 1. astean Bakioko frontoian jokatu zan Euskadiko Txapelketako Pala Laburreko 1. finala. Norgeiagoka orretako tanteoa 35-12 izan zan eta Soler bizkaitarrak nagusitasun andiz irabazi eutson Erburu II. nafarrari.

Txapelketa au zirkuitu modura eratuta dago eta iru final eukiten dauz. Orreetatik leenengoa Bakion jokatu da (58 txapeldungai), bigarrena Zarautzen (Gipuzkoa) eta irugarrena Zidorran (Araba). Final baktxaren ostean ainbat puntu emongo jakoz leenengo lekuetan sailkatutako pelotariei. Puntu orreen arabera, bada, puntuazinarik geien lortu daben leenengo 12 palariak artezean pasatuko dira Sopelan irail inguruan jokatuko dan finalera. Bakion, garagarriaren 3an finala jokatu ostean, eskuratu eben puntuazinoa onako auxe izan da:

— Oroz: 120 puntu

— Otero II: 100 puntu

INIAKI MARTIARTU

BIZKAIKO FORU ALDUNDIA
KULTURA SAILA
LAGUNTZAILLE

SAN JOAN SUA, BAGILAREN 23AN

SAN JOAN JAIA, BAGILAREN 24AN

Jai ederrak badagoz gure artean, Doniene jai ez da, bearbada, leba txikerrenekoa. Noz sortua dan ez dakigu. Noren omenez edo gomutaz be ez. Eguzkiaren udaburua ospatuteko, aurki. Antxin-antxina sortua dogu, Euskalerrian kristautasuna sartu orduko sortua. Aurreko egunean. taket tantaia lekurik egokienean zutunduta iminten da eta ilundirantza aren inguruan metatutako bedar, sasi, ota, abar, ool eta ganerakoei su emoten jake eta dantzaldiak ta iko-
tiak egiten dira. Egun orretan sutzar itzelak egiteko ekandua dogu Euskalerrian. Oraintsu artean, Donienerako Bakion bizi-bizirik egon dan beste ekandu bat auxe izan da, leizar abarrak ateetan imintekoa, afrontu eta trumoietatik jagon egiten ginduezalakoan. Doniene egunean gure etxeetan leizar abarrak iminteko ekandu ori, beste asko lez, zoritxarrez, galduz doa.

Berbalapikoa

leba = garrantzi. ikoti = salto, jauzi.
gomuta = oroipen, gogo. sutzar = su andi.
udaburu = solstizio. ekandu = oitura.
tantai = luze-andi. afrontu = ekatz.
metatu = batu.

San Joan zelan etorri, atan joan.

Atzo San Joan, gaur joan zan.

San Joan, jan-edanak joan.

SAN PELAIO EGUNA 99 BAGILAREN 26AN

Egun eguzkitsu ta ez otza izan genduan bagilaren 26an San Pelaio baseleizara urreratu gintzazanok. Auzokorik asko batu zan baseleiza ingurura. Mezea eguerdiko 12.00etan asi zan. Amaitu ostein, 13.00etan edo, jan koputxua emon euskuen inguruetan genbilzanoi. Oiko txakolina eta gailitez ganera, txorizo eta buz-kantz erreak egon ziran danontzako jangai. Gosekil asko baztarretan! Bakioko txistulariak eta txalapartariak giroa berotuten ibili ziran mezea amaitutakoan. Bertsolariak euren txandeari oratu eutsoen eta an ibili ziran iruna bertso saio kantetan. Ez daiguzan aaztu Gernika ingurutik etorritako inpernuko auspo jole gazteak, euren ekitaldia danon gogokoa izan zan-eta. Amaituteko, auntzerrikoek auzotarren arteko bazkariari ekin eutsoen, bertsolariak ta soinuariak arrastia alaituten Urizarreta inguruan ibili ziran bitar-tean. Bat edo batzuk belu be belu joan ei ziran etxera, noski.

Bertso afaria udan

Abuztuaren 12an Udako Bertso Afaria izan dogu Unai Eloorriaga eta Igor Elortza bertsolariakaz. Afaria TXOBERNE tabernan izan da eta ilundiko 10.00etan asi da. Salneurri bi izan doguz: 25 urtetik gorakoentzako 2.000 pta. eta 25 urtetik beerakoentzako 1.500 pta. Sartuteko txartelak Kultur Etxean egozan salgai, arratsaldeko 5etatik 9retara. Bertso Afaria Bakioko Euskera Batzordeak eratu dau eta erriko eta udatiar euskaldunen arteko artuemonak euskeraz zabaltzea eban elburu.

SAN JUAN DOLOZAK 99 BAKIOKO JAIETAKO EGITARAUA

Dagonilaren 27an

18.00etan - Pelota partiduak, pelotalekuan.
23.30etan - Gau dantza: Alaitz eta Maider, Zubiaurren.

Dagonilaren 28an - San Agustin Eguna

12.00etan - Arezko gaztelu txapelketea eta rokodromoa, aretzan.
17.00etan - Futbito txapelketaren azkenak, Urkitza ikastetxean.
18.00etan - Pelota partiduak, pelotalekuan.
20.00etan - Jai asikerako danbadea, Bentan. Kalerik kalekoa Zubiaurren: burdia, txakolina, dantzariak, musikariak, koadrilak, sardin-jatea...
23.30etan - Euskal Folklorea: BEGIRALEAK (Lapurdi) eta ERREGE TXOPITAK (Zuberoa) iparraldeko dantza taldeak, probalekuan.
24.30etan - Rock kontzertua: R-AKZIOA, AKATZ eta ZEA MAYS, Zubiaurren. Gau dantza, Enderika enparantzan.

Dagonilaren 29an - San Joan Doloz Eguna

10.00etan - Nekazal azokea, Portuondon.
10.30etan - Kalerik kalekoa.
13.00etan - Ardi txakurren erakusketea, Urizarretan.
18.00etan - Pelota partiduak, pelotalekuan.
TXAN magoa eta gazteentzako mozorro leiaketea, udaletxeko enparantzan.
20.30etan - Euskadiko Trontzalarien Txapelketea, probalekuan.
23.00etan - Su artifizialak, aretzan.
24.00etan - Salsa gau-dantza eta mozorro leiaketea, Zubiaurren.

Dagonilaren 30ean - San Joan Doloztxu Eguna

11.00etan - Kalerik kalekoa
12.30etan - Sokako aurrekua (Andra Mari Dantza Taldea), jota erakusketea (MEAKA taldea), Nafarroako joteroak eta Bakioko Abesbatza, Tabernaldean.
18.00etan - Pelota partiduak, pelotalekuan.
Goitibeeren jatsikerea, San Pelaion.
20.00etan - Umeentzako erromeria, Bentan.
23.00etan - Kontzertua: BENITO LERTXUNDI, probalekuan.
Ostein, gau dantza TRIKI-TAKE taldeagaz, Zubiaurren.

Dagonilaren 31an - Eneperi Eguna

11.00etan - Kalerik Kalekoa.
12.00etan - Paella txapelketea, Urizarretan.
17.00etan - GORRITren jokoak, Urizarretan.
21.00etan - TIRRI-TARRA fanfarrea, Urizarretik Zubiaurren.
22.00etan - Txistorra jate eta koadrilen sari banaketeta, Zubiaurren.
23.00etan - Suzko zezena eta gau dantza fanfarreagaz.

Irailaren 4an

18.00etan - Tortila txapelketea, Bakeako zelaian.
22.30etan - Kubako musikea, Enderika enparantzan.

Irailaren 5ean

10.00etan - Artisau azokea, Bentan.
11.00etan - Bermeo-Bakio lasterketea.

INIAKI MARTIARTU

IKASI ETA ABESTU

EUSKERA AMAK, IAUNGOIKOARI OTOITZ

Zeruko Aita, iaungoikoagandik jatorkenak edo laungoikoaganikako dokenak izan ezik, iñork ere ez jok ikusi. (Juan apostoluaren esanetatik).

Zeruan hagoen gura Aita; Izena, Heugan oneritxi beitek; Hire erregegoa ethor bekiguk; hire gogo zeruan beste, lurrean bete begik.

Gaur, ogia egunero bezain este emohon eizezuk; gure irainak barkatu eiguzak, guk ere gure iraintzaileak barkatuaz; eta zirikaetan erortzen ez geizek utzi, baña Gaitzginlaritzeagandik jarein euguzak. (Mateo eta Lukas apostoluen esanetatik).

Zeruduia ospe eta indarra, orain eta beti, Hiregan dozak. Halabiz (Amen).

Aitaren + Semearen + eta Gogo Gurenaren +izenean. Halabiz. (Apostoluen esanetatik).

JESUS KRISTO

Jesus Kafarnaungo sinagogan irakatsaile. Bizitzarako ogia, neu nok. Zerutik jatsi da bizirik jauken ogia, neu nok; duztion artean nigandiko ogia hau jaten joken bakoitzak, betiko bizitza jeukek, eta nik, munduaren bizitzarako emongo joaten odola, neronen aragitzean jarabiat. Ene aragia jan eta ene odola edaten joken duztiak, betiko bizitza jaukak, eta azkenengo egunean neuk biztuko joat.

Bizitza jaramaken hura, gogo dok; aragia aldiz, deusetariko ez dok. Nik guztion artean esan joazaten itzak, gogo eta bizia dozak. (Juanen esanetatik).

Jesus jaunak azkenengo afarian. Ogi onetatik duztiok artu bedizue, eta jan dagizue; nik ere, ene gorputz hau, gizonengaitik ogi onen lakotz emongo joat eta. Izate hau nitaz oroitzarri egizue.

Arno ontzi hau artu bedizue, eta onetatik duztiok edan dagizue, ontzi hau, nire odolaren Itun Berria joat eta; pekatuen barkamenaz, ene odola Itunean joat, askorengandik isuria, eta duztiongaitik isuriko datena. (Mateo, Marcos eta Lukas apostoluen esanetatik).

Duztione arteko bakoitzak, ogi beretik jan eta edari

beretik edaten joken bakoitzean, Jaunaren eriotza, Bera etorriarte, adierazi egiten jak. (Paulok Korintoarrei).

Jesusek idazle eta fariseuei. Itsuok! Gehiago zer dok, oparia ala oparia gurendu egiten joken aldarea? (Mateo eta Lukas esanetatik).

Jesusek ikasle. Auxe ere jiñoeustet: lurrean, duztione arteko bik, edozer gauzaren eskaria egiteko, alkar bat egingo balleuriek, zeruan jagoken nire Aitak, jadetsiko leuskioek; eta ene izenean bi edo iru lagun, edonon egonda ere, batzartuta ballegozak, neu ere, egon, euron artean najauk. (Mateoren esanetatik).

Jesus il eta biztu zanetik, duztione aurrean desagertu baño lehen. Zeruko eta lurreko eskubide osoa emon jeustiek. Beraz, joan, zoazkiet eta barri on hau, munduko herri guztietan gizonei irakasten emon, areik, duztione aintzat artu dagiedazan, da Aitaren eta Semearen eta Gogo Gurenaren izenean bataiatuz; nik duztiori emon neuntsuon nire aginduok, betetzen irakatsi egin behar deutsozuez. Eta duztiori jakinarazten zaituet, munduaren azken aldirarte, egon, duztiokin najauk. (Mateo eta Markosen esanetatik).

Kanaango lehengo seinalea; eta kurutzean gorpuarengadik ura eta odol jarioa. Kanaango eztaiak zirala eta, konbite bidez, Jesus beren ama Mariagaz eta ikasleekin, bertora joan zoazen. Eztei artan, arno edaria ahitu zoala Maria oartu zoanean, semeari esan eutsen: arnorik gabe jagozak. Eta Jesusek erantzun: Andere, gu biori arazo orrek zer ardura joskunek; oraindikone ene ordua ez jatanak eldu.— ordu ori zein ete zoan? kurutzeko eriotza? —Baña Mariak zerbitzariari esan eutsien: Berorrek esaten joken guztia, egizue. Garbiketarako erabilten yeuriezan eun azunberdidun arrizko sei tiñiku, lurrean itxita, utzik egozan. Jesusek zerbitzariari esan zien: Tiñikuok uraz bete. Eta goraiño bete jeuriazan. Da Jesusek zerbitzariari esan eutsen: orain athera eta edari ori maizainari eraman. Maizainak, ura, arno, edari bihurtuta txastu jeuanaz batera, edaria nongoa zenik ezekiela (zerbitzariak bai ostera, eurok atherako ura zoan da), senargaiari ots eginda deitu zion eta onela esan jeutsan: Mundu guztiak, aurrenen, arnorik obehena athera eta zelan edan, edan beroan txarragoa atheratzen jok, hik aldiz, arnorik oberena orainarte gorde dok.

Jesukristoren lenengo seinale edo miraria, Kanaango ezteietan, uragaz arno edariaren bihurtzea izan zoan.

Mirarien artean, beste bat, Jesus kurutzean ilda zegoela ikusi orduan, soldaduak asta bategaz, haren alboko arku-tik saits artean zuloa egin, eta orduan gorpuari zulo artarik urak eta odolak jarion. (Juanen esanetatik).

Jesus, jaio, bizi, berbiztu, eta jendearen aurrean desagertu zala ta. Apostolu eta ikasle aitorleakaitik izango ezpalitzok, baita egia izango ezpalitzok, gizadiak ez lekok norabiderik; siñistu al izateko, eta siñistu eziñezko gauzak dozak eta. (Itzultzailea).

"Batikano Igarrenaren Argibideak". Argibide hortatik, Eleizea, Kristogan Iaungoikoarenganako alkar-tasun ezaugarri bat dokela jiñoskuk.

Bataioak berriz, bataiatua bera, kristorengan kristau izatera batzartu egiten joke la. Baña bethiko osasun asmoa, kristiñau bataiatu eta beste daneri ere, Iaungoiko bakar baten siñismenaz jatorkiekela.

Mundu guztikoei Barri Ona irakasten emoteko esan-da jauk, irakatsiak aintzat danak hartu dagien.

Gizonaren bereiztasuna bezelaxe, gorputza ta arima, bihotza eta norberen barruko barnea, adimena eta naime-na ere, guztiogan jeguzek.

Pizka bat aldenduaz; eztasunaren zekenkeria, diru gose, ikusi eziñ, norberekeri, eta, erantzukizun ezak izate-joguzakela ta; kaltear eta beardun artean, gorroto eta ahal eziña sortzen jeuriezak. Ori orrelan dokela ta, giza-kia-ri gizatasunganako borondatearen fedea galtzen joaz-kek; alako egiteak, laguntzagabekoei, poza triste-zian, eta itxaropena estutasunean biurtzen jeutsiekelako.

EUSKERA AMA

Urrunetik, zeren hotsa dator?.- Antza danez, antxiña-koen berbal hotsa.

Hots hortan, zer dau?.- Euskera amaren izkuntz hotsa.

Euskera ama, zer da?.- Amandre euskaldunaren iru-dimena.

Zein da?.- Euskeldun guztien Europako ama zaharra.

Baña, bera nor da?.- Gogoan bizirik dagoen euskera bera.

Nork dakartso?.- Euskera dunak.

Nondik dator?.- Antxiñako zaharren sustraietatik.

Ama hori, nongoa da?.- Izkuntzaz, Euskal Herrikoa.

Da, noren ama da?.- Mundu zabalean, maite deuten duztiena.

Euskera ama, izkuntza zaharra,
ama euskaldun baten argazkiaren antzerakoa,
lurrezko irudia bezalakoa, izkuntza bera;
mundu onetan eta mundu onetarako, zientziakin bate-
ra erabiltekoa;
adimen eta bihotz barritik, etortekoak, etorrikoak eta
datozenak,
hiztu egiten dauana;
Iaungoikoa bedekatu eta goretsigarri darabilgun ber-
ba egite hura;
gizona eta gizadia salbatzeko erabilten dan bitarteko
izkera;
gizadiaren ikerle bizkor eta argitasun ondorioaren
azaltzea darabilena;
baita, Ermenegildo Iñarra lagunak, guztiokaitik esan
eustan hau, betetzen dauana:
Aitonon seme anai, Adanen seme ahiz, Iainkoaren
seme ere bai; orla, denak dire nire anai.
Duzti auxe da, bai, gure Euskera Ama.

JOSE MARIANO BARRENETXEA

Aurten EUSKAL ASTEA
ZORNOTZA'N izango da, Karmeldarren
ikastetxean, azillaren 8, 9, 10, 11 ta
12'an, arratsaldeko 7'etan.

EUSKERA AMAK,AITAIAUNGOIKOARI OTOITZ KANTAK.

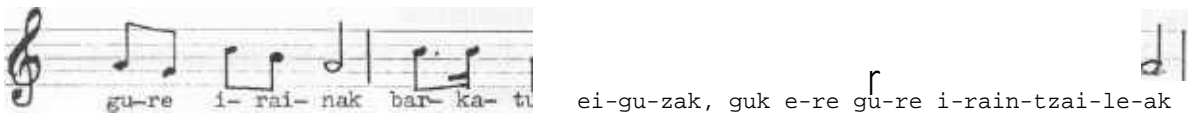
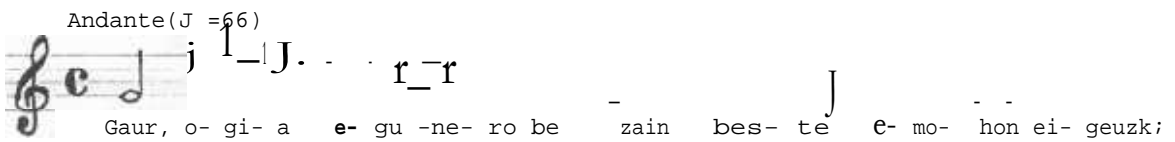
Jose Mariano Barrenetxea.
Galdakao 1999 - VIII - 12⁴.

Andante(J=66)

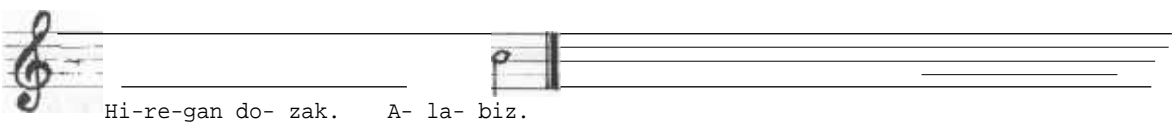
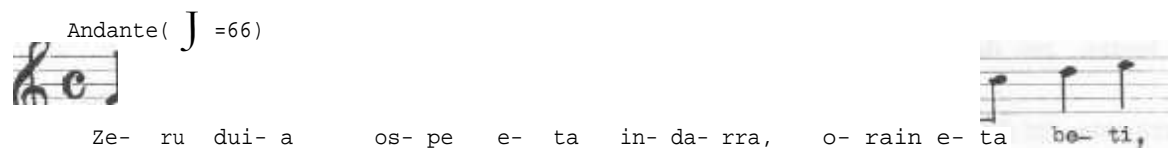
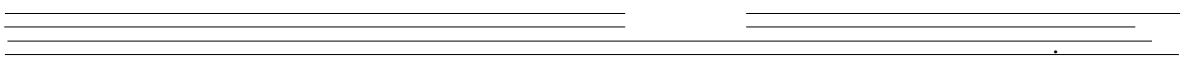
Ze - ru -an ha-go-en gu-re Ai-ta;I- ze-na,Heu-gan on- e-ri- txi bei -tek;

te, lu-rre- an be- te b^egik.

bar-ka- tu- az; e- ta zi-ri- ka- i- e- tan e-ror- tzen ez gel- zek u-tzi,

BERBAK

Aizea, Aidea eta Airea berbak dirala ta. Gaztetxo baten esakunean, erderazko "AIRE" berbeak, euskeraz be biurkera bardiña dekola ta orixe argitu gurean, Aizea, Aidea eta Airea berbok, euron arloan, guk beintzat, bai fabrikan, etxean eta euskeldunon artean be erabilli eta darabiguzan modura emen agertu nai dodaz:

Aize = viento, aire; Aizea = el viento; Aizez bete = llenar algo de aire, viento o aliento; Aizeagaz bete = llenar algo con aliento, con aire; Aizeagaz putzitu = inflar algo con aire, con aliento, inflarlo de o con aire o aliento; llenarlo con aire, viento o aliento; Aizeak putzitu = inflarlo, soplarlo, el viento; Aizeaz putzitu = soplarlo, inflarlo de aire; Aize indar = presión, fuerza de aire o del aire; Aizetxo = venticillo; Aizeto = vintote.

Aizea bitartetik sartu = entrar, penetrarse aire por una rendija; Aizea indarrean sartu = meterse el aire a presión, con fuerza; Aizea inderrean egon = hallarse el aire a presión en un recipiente o makiña; Aizea inderrean erabilli = manejar, manejarse con fuerza el aire; Aize otza = viento frio; aize otsa = sonido, ruido de aire o viento.

Aize orrek ume deuko = ese sonido del viento, ese sonar del viento algo trae o algo tiene; Aizeak eroan -Aizeak ekarri -Aizeak erabilli -Aizeak ibilli -Aizeagaz etorri.

Aizeak indarra darabil -Aizeak indarra deuko -Aizeak aidean dabil -Aizeak, ibilli aidean darabil -Aizean boladan sartu -Aizea bitartetik sartu -Aizea bueltan ibilli -Aizeak bueltaka ibilli -Aizea golpean sartu -Aizeak golpeka sartu -Aizeak betean bota -Aize golpeak bota -Aizeak jaurtin -Aizeak golpean bota.

Bizikeleta eta kotxearen txirrinkak aizeagaz (aize indarragaz) putzitu = inflar con aire a presión las ruedas de la bicicleta y del coche. -Konpresoreko aizea amar kiloko indarrean pareu = La presión de aire del compresor quedarse a diez kilos de presión, ponerse a diez kilos. -Konpresora amar kiloko indarrean ifiñi (ipiñi) = poner el compresor a diez kilos de presión. -Konpresorak amar kiloko indarrean aizea ibilli = andar el aire a diez kilos de presión en el kompresor.

Alde emendik, aire emendik (erabilten dira) = váyase de aquí, váyase con viento fresco. Aizeak artzean bialdu = mandar a echar vientos, a freir esparragos, mandar a la porra, a echar vientos.

Airetu = oxigenar, orear. Airetu = oxigenar algún recinto o recipiente; sacar a la luz, a la claridad, alguna cosa. Ori ortik airetu egik = A ese (eso, esa) muevelo de ahí, mándalo de ahí.

Arnaseagaz bete = llenarlo con el aliento.

Konpresora amar kiloko indarrean egon = el compresor hallarse a diez kilos de presión de aire.- Txirrikari aizea sartu = meter aire a presión, inflar las ruedas de aire.

Aize indarra esaten dogu baña egundo ere ez dogu esaten Aide indarra; aideak zergaitik edo agaitik mogidu bearra daukolako, da aidea mogitzen danean, aizea da eta ezta airea, berba ori beste gauza bat dogu ta; euskerazko eta erderazko aire berba ori ez da esakun bardiñakoa ta.

Aide = erderazko aire, espacio. Aide = espacio, aire. Aidean = en el aire, por el aire, en el espacio. Euskerazko aide eta erderazko aire, gure inguruko euskeran ez dira bardiñ.

Senide = pariente, familiar. Senide izan = ser familiar. Senide artekoak izan = ser familiares. Aide berbea, batzuk, erderazko "pariente" esateko erabilten dabe.

Aidean egon = estar en el aire; Aidean eroan = llevar por los aires; Aidean ibilli = andar en el espacio, en el vacío, en el aire, por el espacio, por el vacío, por el aire. Aidean geratu = quedarse en el aire, flotar en el aire; quedarse en el espacio, quedarse en el vacío, flotar en el vacío.

Orbelak aidez aidez? Ifertxo beroak.

Aidean ibilli -Aidean egon -Aidean geratu -Aidean erabilli -Aidean eroan -Aidean itxi -Aidean ekarri -Aidean etorri -Aidean zoezer mogidu ezkeru, gauza ori, aizea dabillelako, edo aizeak darabillelako, edo aizea dagoelako edo aidez darabillielako gertatzen da; edo bestela, aizeak darabiltzelako.

Putz = soplo, soplar aliento; Ats = soplo, aliento, hedor; Ats artu = respirar; Arnasa artu = respirar, tomar aliento; Ago atsa = mal aliento de boca, boca maloliente; Puzkar, Usker = pedo; Putzitu = inflarse o inflar algo; hechar aliento; Pusiga = vejiga; Pusigea aizeagaz bete = llenar la vejiga de aire.

Eupetz, Aupetz = regüeldo; Eupetzak bota = hechar aires, hechar iruptos; Eupetz ugari = muchos iruptos, muchos aires por la boca.

Txoten = hipo.

Usker bat bota = echarse un aire, un viento, un pedo, irse en viento; usker atsak = aires o vientos malolientes; Usker otsak = sonidos, ruidos de vientos, pedos.

Erderazko aire berbea dala ta, ezbardintasuna naiko argi geratzen da tematzalle gatzetxoeri erakusten emetoko.

JOSE MARIANO BARRENETXEA

EUSKERA DA GURE EDESTIAREN GORDELEKU, (DEBA'KOJAKINGARRIAK)

Asieratik ereiki zuten Plaza-Zarra eleizaren aurrean.

Gaurdaino historia paperetatik ateratzen zan, eta gure Erriari buruzko paperak etsaien eskuetatik irten dute gizal-dietan zear, franko eta gotoen garaitik asiez gero.

Orduko kronika zaarrak monjeen geletan sortzen ziran eta Campion gure euskaldun idazleak zionez "El odio de los campamentos hab a subido a la celda de los monjes".

Praille aiek izan ziran kronika idazleak eta aien lanetik ateratzen dana zera da, alegia, euskaldunak beti izan gerala terrorista utsak. Eurok geure erriari egindako sarraskiak, berriz, oorez betetako ekintza zoragarrik ziran. Bitartean gu ixilik, ez bait genduan idazle kronika zalerik: "cortos en contallas y largos en facellas".

Gaurko egunez, ordea, ba dira beste bide batzuek edestia egiteko, paperak ez direnak: arkeologia bezela etnografia eta beste bide geiago ere bai. Guk badegu, zorionez, beste bide eder-eder bat: EUSKERA.

Euskereak badu bere barnean, geure edestia argitzeko aalmena, baldin beure esan-naiak ikusteko argirik ba'degu. Deba'ko erria artuko det azter-gai ikusi dezagun, nola pape-rik gabe ere, erriaren aurreko bizia ikasi diteken.

LABATAI

Bada Deba'ko errian kale-irteera bat LABATAI izenarekin. Egun batez Itziar'tik etorritako Olabetarrek taberna bateri ipiñi zioten izen ori. Eta or dago izena burni-bidearen geltoki aurreko enparantzan.

Don Manuel Lekuona'ren aotik daukat ikasita, euskaldunok oitura zaarra degula itz luzeak murriztekoa, iru sila-betara menderatzen. Esate baterako or daukagu bere lagun D. Jose Migel Barandiaran'goa eta berak bere buruari Joxemiel esaten zion. Izketa zaarrak dira tolare torcularen ordez,

algara algazararen ordez, beste izkeretatik artutako itzak aitatze...

Era orretakoa da LABATAI ere: LABE-ATARItik sortutako berba. Ataria edo Atea: Labe baterako erriko irteera. Deba bale-arrantzan egiñiko erria da eta Foruak agintzen zuen bale-urdaiak urtutzeko labeak erritik at egon bear zutela. Erri-esitik irtetzeko atea zan Labatai: labera irtetzeko ataria. Zergaitik egon bear zuten labeak erritik kanpora? Urtutze orretan sortzen zan atsagaitik, usai txarragaitik.

Beraz, Labatai izenetik ateratzen degu labe oiek nun egon zitekeen. Labe oiek ez dute beste arrastorik Deba'n utzi; Canada eta Terranova ingumarietan bai, an utzi dituzte aztarnak eta aurkitu ere aurkitu dituzte zenbait euskaldunek paraje aietan jasotako labeak; baña, ez Deba'n eta ez Euskalerriko baztarretan ez dute bat bera ere aurkitu. Euskerak, ordea, berak gorde digu bere baitan, euskal labe baten (bestarik ote da?) ingurua.

Deba'ko erria sortu zutenean, 1343' an, orduko erri-txiki-erara, eraiki zuten: eliza bat, bere enparantzarekin mutur batean, eta kale sail bat, erri-esiaren barruan. Bade-gu era orretako marrazki bat eta marrazki orretan iru irteera ikusten dira: bat Labataikoa, beste bat Porturakoa eta irugarrena mendira, Itziar-aldera dijoana.

Labataiko irteerak Astillero kalea du berreun metrora aurrez-aurre eta gune aretan egongo ziran labeak, gaurko egunez etxeak tarteam baldin ba-daude ere, are gañean jasoak. Balea urtutzeko, ordea, uretatik legorrera jaso bear zan. Orretarako bear ziran tramankuluak, labe-inguruan egongo ziran.

Gai oneri buruz badaude paperetan Lekeitio'ko berriak eta paperek esaten digutenez, elizak balearen mingañetik iru zatietatik bat eramaten zuen, baña, orren ordañez "manobrero" bat eduki bear zuen zutabe, polea eta bear

Labatai. Kale irteera.

ziran soke guztiekin baleak eta txalopak ondarrera ateratzeko. Deba'n ere beste orrenbeste gertatuko zan Labataitik labetarako bitarte orretan.

Labeak kana bat gora eta kana t'erdi zabal alde bakoitzeko. Goitik kaldarak sartzeko zuloa zuten. Eta kaldarak pipa t'erdi, pipa bat eta pipa erdikoak ziran. Pipa bakoitzeko 450 kilo. Azpitik, berriz, labeak zulo txikia zeukan errekiñak sartu aal izateko. Suari eusteko labearen txingarrak erabiltzen zituzten.

Balea erre aurretik ordea, zatitu egiten zan tira luzeak atereaz burutik isatzeraiñoakoak. Gerora tira oiek ogei zentimetroko zatietan ebagi. Barruko aragi guztiak ere berdin zatitu koipeak ateratzeko. Lan orretarako aiztoak bear ziran alakoak eta neurri guztietakoak.

Bein koipeak urtutzen ziranean, tina aundi batera atera. Tina au erdirarte udez beteta zegoen eta koipeak udetan igari egiten zuan eta zaborrak ondora joan... Koipea galbai batetik pasa eta barrilletan sartu merkatura botatzeko. Erritik kanporako merkatuak bazuen lonja bat eta an dago oraindik Astillero kalea baño aurrerago, Maxpe kalean: Maxpe deritzan etxea. Ibai-ertzean dago eta badu mollatxo bat ere bere alboan, itxasontziak inguratu eta bertatik bertara, etxetik barkura, merkagaiak errez asko pasatzeko, barrillak bezela, burniak, meatzak eta abar... Etxe orrek izan duen eginkizunik ez da gaur nabaritzen errian; baño, bertako biztanleak, gaur bertan ere, azpiko solairuari "lonja" deitzen diote, zertarako zan jakin barik.

Salgai zeuden barririk lonjetan godetzen ziran eta edozein bale-ontziak bear zituzten millatik gora. Gaur-egun ez dago errian barrillerorik; baño, orain 50 urte neronek ikusi nuen Jose Manuel Irureta, "Sagarmiña", bere etxe-aurrean barrillak egiten. Mutriku'ko Sagarmiña baserritik jeitxi zan Deba ibaiaren ertzerara eta, aroztegiak besterik ez zegoen errian, arotz ikasi zuen eta barrillak egiten ere bai. Egia esan, barrillak egitea ez zan etorkizun aundiko ofizioa Jose Manuel Deba'ra eldu zanean; aroztegiak, eurak ere, bata bestearen ondoren, geienak itxi dira. Garai batean bai, "carpinteros de ribera" zeritzenak ba'zuten lanik barkugintzan eta barrillak antolatzen. Jose Manuelek "Sagarmiñak" aurreko Deba argitzen digu bere bizitzarekin barrillak egiten diarduanean.

Gure historian badegu bi itxas-ontzien berri zeatza: bata zan "San Nicolas" 475 toneladako galeoia, Landaberde jaunak Portugaleten egiña. Bera zan armadorea ere eta berberak aukeratu zuen barkuaren kapitan Joan de Espilla debarra. 72 gizon barruan eta aien artean 6 arpoilari eta bost barrillero. 1564' aren udaberrian irten Getari'tik eta udazkenean Bilbo'ra biurtu 1.195 koipe-barrika barruen zituztela. Orra zenbat lan barrilleruentzako. Jose Manuel Sagarmiñak ez zuen orrelako egunik; baño ofizioari eutsi zion orain arte. Berarekin il zan Deba ibaiaren azken barrilleroa. Bera izan da denbora aietako lekuko bat, lekuko zanik jakin barik... Baña, orrek agertzen digu joandako historiaren zenbat testiguk dirauten duela oraindik gure artean.

Bigarren bale-ontzi ezaguna, Pasaia'ko "San Joan"

ontzia degu, Espilla Canada'tik etorri ondorengo laugarren urtean, Labrador'en ondoratua. Udazkena zan, etxera itzultzeko ordua, eta 1.000 barrika-koipe beteak zituen ordurako barruan... Guztiak galdu: barkua, armamentuak, koipeak, gauza guztiak... Iparaldeko Joannes Etcheverry (1627) jaunak esan zuena:

"Biziaren gaitik / arriskatzen dugu bizia".

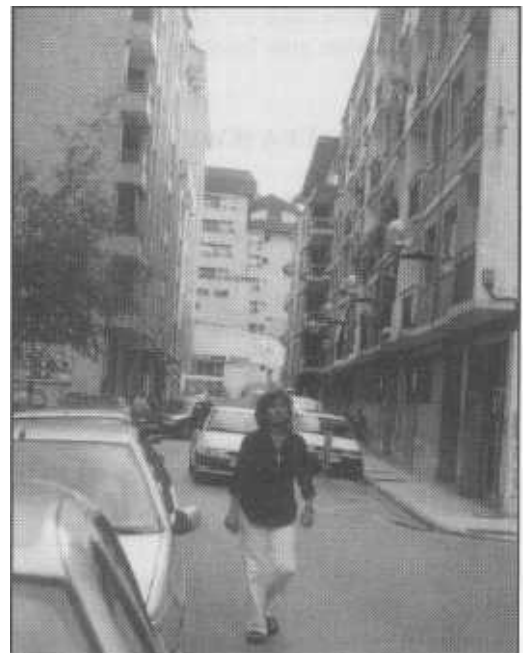
Ikusten degu zer lan izaten zuten barrillak egiten eta antolatzen. Batzuek eginda eramaten zituzten; baño, geienak pusketetan, barrika bakoizaren duelak zenbaki batekin banan-banan markatuta, gero an Terranova'n konpontzeko eta barrillak osatzeko. Lotzeko kurpillak ez ziran burnizkoak, urra-adarrez egiñak, baizik. Ala agertu da Labrador'en ondoratutako San Joan ontzian. Oñati'ko artxiboa aurkitu ziran iru dokumentuetatik, atera dute nun egon dan lurperatuta, orain lareun urte ondoratutako barkua. San Nicolas ontziak bost barrillero eraman zituzten lan oietarako: bi Baiona'koak, biak maixu, bat Getari'koa, lenengo maillako ofiziala eta beste biak ez du nungoak ziran esaten: baño bi auek izan ziran gutxien irabazi zutenak.

Deba "Sagarmiña"ko arotzak barrillak egiten zituen; baño, bere ondoren ez du beste batek barrillak egiten ikasi. Eta ortxe amaitu da gizaldietan zear zetorren barril-egite aria...

Orra zenbat gauza gordetzen dituen bere barnean Labatai itzak. Edestirako beste zenbait gauza ere bada Deba'ko errian. Bale-gantza urtutzeko labeetatik aurreraxeago, or daukagu aldapatxo baten asieran Astillero Kalea.

ASTILLERO KALEA

Barku-gintzan abillak eta trebeak izan dira itxas-ertzeko arotz euskaldunak: (carpinteros de ribera famatuak). Ama-

Astillero
Kalea.

ERRIAK

bost eta amaseigarren gizaldietan Europa g uztitik etorri oi ziran Euskalerrri'ra itxas-ontzi billa... Castro'tik asi eta Baiona arteko itxas eta ibai bazterrak astilleroz beteta zeuden eta zitekeen mota guztietako ontziak irtetzen zuten euren babesetik.

Deba'n aspaldian ez degu barku-gintzarik ikusi; artarako gizonik ere ez dago gure artean. Baña egun batez izan zirala argi erakusten digu Astillero Kaleak. Toki egokian zegoen: ordartzatik kanpo eta aldapatxo batean, ontziak uretara botatzeko erreztasunez.

Era guztietako lanak sortzen zitun barku-gintzak: arotz bereziak, barrilleroak, basoak eta basa-gizonak zur egokiak-lortzeko, karriotan ibiltzeko Burni-olak sortzen ziran barku-gintzaren inguruan, ontziak bear zituzten burnikiak sortzeko. Olak, berriz ere, zura bear zuten egur-ikatsa egiteko eta jkazkinak ugari. Oiekin batera mandoak eta gurdiak, mandozaiñak eta itzaiak.

Meatzak eta garraioak... olagizonak zer esanik ez. Meatzza Bizkaia'tik ekarri oi zuten, bertan meatz-zulorik ez ba'zan.

Orra zer mundu dagoen Astillero-kalean gorderik. Gaur egun ez dago mundu ori Deba'n; baña, garai batean, bai. Badegu baita ere Errota-zar futbol-zelaia. Gaur egun jolas-tokia da, orduan berriz, maria-errota, eta aurrerago, burni-ola. Lastur auzoan daukagu Goiko-ola baserria, aldaparo ta guzti, andik beraxeago bi errota txiki alkarren parean, bata gorago bestea baiño; euren aurrean, ondoratutako Plaza-ola eta Lasturbean Leiza-ola... Zenbat ola mendi-zulo aretan. Ugarte-mendi'ko urak (Izarraitzeko ipar-malda luzean) Ugarte baserriko alboan galtzen dira leize batean. Lastur'koak, berriz, Leiza-olako leizean. Ur oiek guztiak Sasiola'n agertzen dira aitz-artetik "Deba" ibaiaren ertzean.

Sasiola aurrean, Astigarribia'ko aldetik, bada baztartxo bat "astillero" izenakin eta astillero orren barkuentzat burni asko bear zan. Orra nundik-nora Lastur basatia burni-olaz bete. Deba'rako ere izango ziran burni oiek... Zenbat izen baztarretan gure historia egiteko gai diranak!

SOKAGIN KALEA (Cordeleria)

Elizako Plaza-Zaarretik portura dijoan kaleak du Sokagin edo Cordeleria kalea izena. Bela-barkuak soka mota asko bear zituen oial zuriak zuzentzeko eta ontzia lurrera lotzeko. Mariñel baten lana izaten zan sokak lotzen ikastea, korapillo era guztietakoak egitea. Itxas-ertzeko erri guztietan egoten ziran sokagintzak, egon ere badagoz oraindik zenbait portutan. Deba onetan izena besterik ez dago; garai batean bazegoela, ordea, kale izen orrek erakusten digu.

PORTU-KALEA

Asierako erriaren erdian, geroagoko Plaza-berrian asita, berutz, ortxen dago Portu-kalea beste plaza batera, Donostia'tik Bilbo'ra dijoan bide zabalera eta tren-bideraiño.

Plaza Zaarretik Sokagsii-kalera eskeri-etik eta Bastiñoira eskribiko aldetik.

Orain eun urte or zegoen portua, baña, tren-bidea (FEVE) egiteko bete zuten eta gelditu zan Deba porturik gabe. Gaurko Portu-kalea plaza batetik bestera dijoan kalea da. Izenak, ordea, dirau: Portu-kale.

Orduko ' Ferrocarriles Vascongados" elkarteak agindu zuen, portua egingo zuela berritik. Ez zuen egin. Joan dan urtean, 1998, asi ziran euskal agentariak portutxo bat sortzen, lengoen inguruan, eta 1999-09 il onetan eman zaio amaiera lanari. Badegu portutxoa, Ez, ordea. Portu-kalean.

Deba'ko barra ("Itxasoan laño dago / Baiona'ko barraraiño") beti izan da gaiztoa eta jende asko itto da bere olatuetan orain eta lenago. Alaz ere erromatarren garaiko zan "Deva" ibaiko kaia eta bertan zegoen Tritium Tuboricum Melo eta Ptolomeo idazle erromatarrek ziotenez... Itxas-ertzean beste iru erri aitatzen dituzte Getaria, Donosti-Pasai

Portas-kalea: bide zabala eta tren-bidea. Plaza bat ere ba .

eta Oyarzun. Oyarzun (Oearso) zillarrezko minak zeudela-ko; Donosti-Pasai eta Getari portu seguruak zirelako; baña, Tritium Tuboricum zergatik? Guztiek esaten dute Mutriku dala edo Astigarribia mutrikuarra. An, ordea, ez dago portu segururik, ez meatzik. Astigarribia aurrean dagoena, ura da ugari.

Erromatarrek egunez bakarrik ibiltzen ziran itxasoan eta gaeuz kaietara bildu euren barkuak. Deba'ko kaia beti izan da arriskutsua eta segurantzirik gabekoa. Beraz, portutarako ez zuen ainbeste balio; baña erreka beste aldetik eta ez Astigarribia'tik, ura dago, aitzen atzetik erreka sartzan dana. Eta nai dan beste ur artzeko ez dago ontzirik jetxi bearririk, erreka ematen bait du iturri ugariak. "Tritium Tuboricum Deva erreka ikutzen du "dio erromatar idazleak eta Deva erreka dator zuzenean ura ugari. Izarraitz menditik beera Lastur'era datozten urak, Lastur'en galtzen dira leizetan barrena eta gero Sasiola'n, Astigarribia aurrean, agertzen dira aitz artetik...

Orra erromatar ontzi eta gudarostearentzat arrazoi berezia: Tritium Tuboricum'go ur ugariak. Euren bideetan urtokiak markatzen dituzte arreta bereziaz. Tritium Tuboricum paperetan ematen digute antxiñako idazleek, zer dan argitu barik; baña, inguru oietan daude "astillero" eta "mollatxua" izenak Astigarribia'ko aldean eta Lastur'en an daude Goiko-ola, Plaza-ola, Leiza-ola, guztiok alkarrekin. Oiek ez daude paperetan emanak gauzaetan, baizik, arkeologian baizik... Gure edestia egiten dute paperik gabe.

ONDARTZA-KALEA

Ondartza-kalea da baña ondarra urrutian dago. Kale orretan Donostia'tik Bilbo'ra dijoan bide zabala dago. Aldamenean, berriz, itxasoruntz, Calbeton'en zumardi luze zabala. Itxasorago oraindik, etxe mordoxka bat eta akabera, orra or azkenik Deba'ko ondartza. Nun gelditu da Ondartza Kalea? Bertan ondarririk ez dago zoru-azpitik ez ba'da; baña, izenak or gorde dute garai bateko lekuko, naiz eta ondartzak aspaldian andik aldendu.

BASTIÑOIA

Arri-esi bulartsua, kaiaren babesa: "bulebard" ere esan oi diote... Erriko kaleak erritik irtetzean an zegoen bastiñoia. Gaur eguneko Ondartza-kalean... Ez arri-esirik, ez ondartzarik: Calbeton'en Zumardia, baizik. Ortik portura egongo zan bastiñoia. Gaur urrutiko kale bateri ipiñi diote Bastiñuixa-kalea. Izen ori berritan ipiñia da; baña, erriaren aotan ez zan galdu Bastiñoi itza. Euskeraz ari zirala esaten zuten Bastiñoia. Gaur egun ez dago ez bastiñoirik, ez ondarririk Ondartza kalean, ez porturik Portu-kalean... Gure izkera euskaldunak gorde ditu izen guztiak bere sabelean. Zenbaitetan, historia egiteko, ez da paperik bear.

MAXPE-KALEA

Maxpe-kale Maxpe etxerako bidea da. Ibai-ertzean dago, Astillero-kalea baña ibaiean aurrerago. Uraren gañean ereikita dago eta badu bere mollatxoa ere. Bertako bizilagunek erritik kanpora bizi dira eta, udaran bakarrik, etortzen dira errira. Azpiko solairuari "lonja" izenakin deitzen diote etxe-barruan dabilzenezan... Ate aundi bat badu beko solairutik ibaiera, mollatxua tartean dala. Aldi batean ontziak gerturatzeko zan eta lonjatik ontzi-barrura, ala alde-rantziz, gauzak batetik bestera pasatzeko zan mollatxua. Deba'ko portuan bearrezkoak ziran lonja auk. Bertara ekartzen zituzten Labatai'ko bale-koipeak, burni-oletako burnizkiak, oletarako meatza eta merkataritzako gai guztiak. Bertan gordetzen ziran saldu arteko guztian. Nagusi bakoitzak bazuen bere gauzen prezioa eta prezio artara makurtu bear zuten erosleak. Deba'ko kaian bezela Euskal-erri'ko portu guztietan ikusten ziran Europa osoko merkataritza ontziak erosi eta saltzeko... Gantzak eta burnizkiekin batera saltzen ziran Kastilla aldeko artilleak ere. Orretarako berealdiko askatasuna zegoen gure artean. Bada parrokkiko artxiboan Londres'en egiñiko erosketa baten bost agiri: Barku bateko kapitana Londres'en erosi, ordaindu eta elizarako ekarri zuen "pianoforte" bat. Kapitana eskubide guztiak zeuzkan edonundik edozer ekartzeko.

Maxpe izan zan lonja nagusi bat; baña, ez bakarra. Aurreraxeago bada Loja-berri baserria, gaur lonjarik ez duena; baña, garai batean Lonja Berria izana. Dana dala, or daude izenak errenkadan, gure edestien ezaugarri.

ANES ARRINDA

Maxpe etxea, aspaldiko lonja bat.

EUSKALERRIA: EDESTI-GIOIA (VI)

BURNI-OLAK

("Los Vascos. Euskal Kondaira" eta "Etnia Vasca" Donato Arrinda eta Manuel Estomba. 1980 eta 1983. Bilbao).

Lenengo burni-olak meatza zegoen inguruan egiten zituzten: arboladiak ere izaten ziran mendietan ikatza egiteko: ikatzakin meatza urtu eta totxoak egin. Errexa zan egitura: labea eta sua bizitzeko aspo bat. Agor-olak zituzten izen eta gizakien indarrez mogitzen ziran.

XIII'garren eunkiaren azken-aldira, urez ibiltzen dan errobera (rueda hidráulica) asmatzen dute eta uraren indarrez, eta ez gizonarenez, mogitzen dana, eta indar aundiago izanik aspo (barquines) aundiagoak erabili, meatz geiago eta totxo aundiagoak. Zear-olak, izena.

XV'garren gizaldian asiko dira. Urakin dabillen erroberari erantsita, maillu aundiak, kirten luzeekin (gabia), burni guria jotzen. Maillu orrekin osatzen dira zear-olak, XIX'garrenean Labe Aundiak sortzen diran arteko gutzian.

Langilleak

Lau ziran aldi bakoitzeko: Meallea, meatza, arragoa, maillu txikiakin apurtzen zuena; Urtzaillea, palanka luze eta lodiakin agoa mogitzen duena, urtuta dagoen ikusteko. Agoa urtuta dagoenean, burni-errautsak sutegiaren azpiko zulo batetik ustuz, Meallearen laguntzarekin urtutako agoa aterako du. Irugarren gizona Iyela da eta burdin-kako aundi batekin, agoa maillu edo mazora (gabia) gerturatzen du, gero ur-kanaleko atea kendu eta urak errubera indarrez jotzen du, gabi-ardatza edo malluaren ardatza mogituz, zartadak ematen dizkio agoari, bere itxurak emanaz. Laugarrena, Arotza da; beste irurak zuzentzen ditu lan orretan. Agoari bere itxura eman diotenean, makinak gelditu, eta ago gañean aitzo gogor edo burni-piko bat ipiñi, eta maillu aundiaren golpeka, agoa zatitzen da, totxoak egiñaz, bear diran neurrian.

Mailluaren kirtena edo gabiaren ardatza, lau metro luze-ko zutabe bat izaten zan; lodian, berriz, mailluak eskatzen zuena. Orrelako maillu berezi batek eun edo eun da ogei golpeak eman bear zituen minutu batean.

Burni-ola aundiak eta txikiak

Aundiak amabi edo amasei arruako agoak urtutzen zituzten, lau zati edo totxoak egiñaz. Txikiak, totxo oiek zatitzen zituzten burnizko gauza txikiagoak egiteko; batez ere barkugintzarako bear ziran ate-ardatz, iltza mota guztiak eta abar...

España'ko Armada Real'lentzako aigura aundi eta

motzak Hernani'n egiten zituzten. bestelakoentzat, berriz, Usurbil, Zubieta, Lasarte eta Ayan'n.

Legazpi'ko Mirandaolan maillu ola bat zegoen eta bi kurpil, egurrezko palekin, urak oletan jotzen zuenean mazoa mogitzen zuan. Kurpil orren izena mazukari zan.

Irureun burni-ola (gutxienez) batera zebiltzen aldi berean Euskalerria'n. Ola bakoitzak eun gizonei ematen zien lanbidea: ikatz-egurra egiteko, meatza eta ikatzak karreatzeko, aldiko lau alditan lau gizonek burni-olan lan egiteko, burniak ateratzen eta errementerietan gordetzen kanpora saltzeko... Gizon askok aurkitze zuten eguneroko ogia burni-oletan.

Euskalduna arbolaren aurka

Aurka ala alde, arbolak bear zituzten egur-ikatza egiteko, barkuak egiteko, etxeak egiteko eta labean erretzeko ere bai. Erriak erretzen asi ezkeroz, oso-osorik erretzen ziran zurezkoak ziralako guztiak; ala gertatu zitzairen Arrasate'n 1488'garren urtean Maiatzaren 18'an, urtea 1499, agindua ematen dute Errege Katolikoek, aurrerantz Tolosa'ko etxeak arri eta kareakin egin bear zituztela...

Furoa'k agintzen du arbola gazterik ez ebagitzeko, zaararak diranean baizik. Eta kentzen duten zugaitz bakoitzeko beste bi aldatu bear dirala. Bereiziki gaztaiñak eta aritzak aldatu bear dira. Gipuzkoa'ko Batzar Nagusiak Deba'n bildu ziran 1738'an, agintzen duenez "frutua ematen duten arbolak (igaliak, gaztaiñak, ezkurak) ikatzetarako ez dira gazterik ebagi bear, zearo zaartzen diranean, baizik". Eta, ogei metroko arbolak zaindu behar dira, etxeetako abeak eta barku-mastak egiteko...

Berriz'ko Villarreal jakintsuak dionez, arbola aldaketarako onena da Intxaurra, bere igalia eta lan guztietarako egur egokia dalako; Gaztaiña, bere frutu aberatsagaitik eta sitzak jaten ez duelako; Aritza, gogorrena bera da lantegietarako; Pagoa mallukirtenak, gabi-ardatzak, oletan egiteko, baita mazukeroentzat eta aldabarrentzako... Bizkai eta Gipuzkoa'rentzat onenak Aritza eta Gaztaiña dira... Berak ematen duen aizkeneko konseillua au da: "Erretzeko ez dan egurra ebagi bear da Urterrilla eta Otsaillaren ilberetan, ebagi azalakin gorde, Ekaiñera arte, orduan garbitu eta Burni-olara eraman".

Burni-oletako Alkateak

Ola askotan gau eta egun lan egiten zan, lau orduko alditan. Olan bertan lo egiten zuten eta Arotzak jotzen zuen txistu berezi bat aldaketak egiteko.

Burni-olak Bizkaia eta Gipuzkoa osoan zabaltzen ziran; baita Nafarroa eta Araba'ko zati batzuetan (180

Bizkaia'n, 100 Gipuzkoa'n, 30 Nafarroa'n eta 20 Araba'n. Danetara 330 mila XVI'garren eunkian eta 33.000 gizon lanean).

Burni-olak eta barku-lantegiak zituzten aukerarik onenak basoetako zugaitzak jasotzeko. Lau karga egur bear ziran ikatzetako bat egiteko; eta lau ikatzetako, burnizko bat egiteko.

Burni-ola bakoitzak mila kintal burni egiten zituen urtean eta orretarako amabi aldiz egur geiago bear zuen. Era guztietako agintzariak oso ardua aundia artzen zuten basoetako zugaitzak aldatzeko. Burni-olak bakarrik ez ziran egurra bear zutenak, baziran sutegiak ere burnia lantzeko eta lanabes mota guztiak burnitik ateratzeko. Egur geiago eta gizon geiago burniaren serbitzuan.

Burni-meatzik onena Bizkai'ko enkarterrikoa zan eta toki bakoitzekoakin naasten zan. Kadagua ibaitik (Sestao eta Barakaldo'ren mugan) etenik gabe irteten zuten era guztiko itxasontziak burni meatza kostarik kostatu eta ibaietan barrura al zan lekuraño eramateko errementerietan gorde eta andik artzen zuten ola bakoitzak, erreketan gora, andik gurdiakin ola bakoitzera eramateko.

Errenteri auetan egoten zan baita ere burnia eta egur-ikatzak andik bakoitzak artzeko ordaindu ta gero; "errenta" ere ordaintzekoa zan, gorde-lekuaren errenta; ordik zetorkien "Errenteria" izena. XIX eunkirarte iraun zuten.

Burni-olak elkarrekin biltzen ziran. Ballara bakoitzak zeukan berea. Burni-olek euren agintaria aukeratzen zuten urteoro Burni-olen Alkate izenakin. Bere eginbearra auxe zan: ordenak bete azi eta olagizonen arteko auziak konpondu. Erregearen aurrean bakarrik zeukan erantzun bearra.

Burni-olen Fueroa

Olen ordena auek Burni-olen Fueroan oñarrituta zeuden: erri bilduetan egoten ziranen antzekoak. Teobaldo Nafarroa'ko errege frantsezak orrelako erri fuero asko eman zitun (Olive'koa, Logroño'koa, Bitorri'koa...) Frantzia'tik Euskalerra etorritako franko ugariantzat. Erri bilduetako fueroak ez ziran Euskalerra'ko Fueroekin naastu bear: gauza desberdiñak ziran. Erri bilduetako fueroak abantailak ziran bertara bizitzen etortzen zirentzako; beste Fueroa, berriz, Euskalerra'ko Legediaren bilduma zan: oiturak lege biurtzen zirenean idazten zituzten.

Erri eta Burni-oletako fuero auek, askotan sortzen zituzten lege batzuenak bestearenen aurka. Orrela gertatu zan Bilbao erriaren fueroa, Bizkai osoarenen aurka...

Garai bat eldu zan burni-olei lapurreta eta okerkeri ugari egiten zizkieteneak; orduan sortu ziran burni-olen fueroak. Kastilla'ko Alfonso XI'garrenak, 1338'an, Oiartzun eta Irun'go ola-gizonei ematen dizkie fueroak. Eta Fuero onetan ematen dio burni-oletako Alkateari, iñori, Erregea bera ez bada, ez emateko iñungo konturik. Urrengo Erregeek fuero ori berritzen dute: azkenik Errege Katolikoek konfirmatzen dute.

Fueroaren abantailak

Askatasun osoa zura ebagitzeko, egur-ikatz egin bear danean. Askatasun osoa burni-olak jasotzeko. Meatza aurkitzen dan tokian lan egiteko, askatasun osoa. Aldaparoak egin eta ura nai dan bezela erabili. Garraioak petxa gabeak. Edonundik igarotzeko askatasuna, bide zabalagoak billatzen. Askatasuna fueroaren aurrean: bere aurka Burni-oletako Alkatearen aurrean bakarrik egin zezateken. Burniaren zergak bakarrik ordaindu bear. Eriotzaren aurrean ez zuten erantzunkizunik... Alfonso XI'garrenak (Burgos maiatzaren 15'ean urtea 1328) edozein aginte motari agintzen die "burni-olako jaunei eta olagizonei lagundu dietela, eriotzako zigorra eta diru berriaren 1.000 maravedisena nai ez ba' dute".

Burni-oletan egiten zirenak

XII'garren eunkitik burnia osorik edo landuta, estranjerrirako bialtzen zan. XIV eta XV'garren gizaldietan burnia zan burnirik onena Europa guztian: kañoiak eta aingura aundiak, arma zuriak eta suzkoak (arkabuzak) eta iltze mota guztiak (barkuentzako, etxegintzarako, aundiak eta txikiak, lauko burua ala borobilla...), toberak, auspoak, mazoak, ingudeak... balkoiak, burni-esiak... aizkorak, atxurrak, palak nekazarietako... sukaldeko ontziak, sartañak, marmitak, lapikoak, kazuelak...

Garrantzi aundienetakoak eta ugariak euethek izan ziran: Iltzeak, burni-esiak, aingurak eta kañoiak.

Aingurak

74 kintalekoak ere egiten ziran "Armada Real"entzako (Cádiz, Ferrol, Cartagena) eta Itxasoz-beste alderako. Urteoro 400 egiten ziran. Obeak ziran eta ederragoak Europa'ko beste guztiak baiño. 1748'an Gipuzkoa'n bertan 19 aingura-egile zeuden.

Danen artean famatuena Aya'ko Arrazubia oleko Fernin Gilisasti. Arek egin zituen "munduko gogor eta ederrenak". Ikaskizunak Holanda'n egin zituen, andik etortzen bait ziran aingurarik aundienak gure artera. Karlos III'garrenaren Marinako Ministrariak esan zuenez, Gilisasti'ri ekarri bearrik eta bitartean Portugal, Frantzia eta Ingalaterra'ra bilatzen dituguz.

1739'an lortu zuan 72 kintaleko aingura bat egitea. Orretarako "bear izaten dituguz 18 egunez maixu nagusi bat, 20 erreale egunero, bigarren maixua, 9 erreale eta amar maillukari 6'na erreale". Egunero lau kintal aingura lantzen ziran.

Gilisasti buru dala, Hernani'ko erria alkatuta, konpromiso bat artzen du "Armada Real"rekin, lau urteetan 20.000 kintal aingura egiteko. 1752'garren agutzuko 6' an Erregeak ordena baten bidez, nola Erregearen ontzietan jokatu ainguruei buruz. Onela dio: "68 kañoiko ontzi batek, iru aingura eraman bear ditu 72 kintalezkoak, bat 66'koa,

EDESTIA

eta txikiagoa 25 kintalekoa. 17'koa beste bat eta azkena, 9'koa"

Armak

XIV'garren eukadan Gipuzkoa osoan egiten dira armak eta XV'garrena amaitu orduko, orretan famatua zan Eibar. Zer arma egiten ziran Eibar'en: kañoiak, arkabuzak, mosketak, pikak, lantzak, dardoak, azkonak, benabloak, ezpatak, alfanjeak, matxetak, lonbardak, pasabolanteak, geziak, zerbatanak, espingardak, ballestak, korazak, kapazeteak, zeladak, aiztoak... Garrantzirik aundiena Felipe II'garrenarekin artu zuan, 1572'an, Plazentzia'ko "Fabrica Real de Armas" sortu zuanean... Lantegi orretan biltzen ziran Soralue'kin batera Eibar, Elgoibar, Bergara... 1538'an Juan Orbea eta Juan Ermua eibartarrak 1500 arka-buz egiteko agindua artzen dute...

Burni-esiak

Gure lantegietatik sortu ziran Madrid'eko "Jardin Botánico"ak bear zituen burni-esiak: baita Santiago de Txileko "La Casa de la Moneda"k (gaur Palacio Residencial) bear zuena ere: Felipe II'garrenak San Lorenzo del Escorial egiteko bear izan zuen burni-esi guztiak.

ARRANTZA

Leizeak

Gipuzkoa'n bezela Bizkaia'n eta Lapurdi'n ere arrantza kobeetan agertzen da. Bere sustraiak an daude. Ajen barruetan billatzen dituguz arpoiak, arraiñen bjzkar-ezurak, arraiñen marrazkiak: izokiak, arrondo latza, urraburuak... eta sareak. Baita ere txirla-azalak, marrazkilloak eta mojojoiak: batez ere, ostra-azalak pilloka leize atarietan.

Baserriak

Leizeak izan dira etxe-bizitza eta orain baserria da. Leizean bezela itxas-ertzeko baserrietan ere arrantza egiten da. Gau-arrantza batez be, arpoi eta guzti, asierakoen antzera. Baserrian abere zaintza eta nekazaritza egiten dira; baña, suertatu ezker, baita eizean eta arrantzan. Itxas-ertzeko baserrietan bizi-molde guztiak erabiltzen dira: asiera-asieratik izan diran danak.

Portuak

Arrantza jbaietan eta itxasoan egiten da. Itxas-ertzean ala barruan. Onetarako kaiak bear dira eta ontziak. Portua izan liteke edozein baster, itxaso zabaletik gordea: aitz

baten ostea, ibaiak... Bilbao'tik asi eta Baiona'raino kai asko dago ontziei babes ematen dienak. Sarkaldetik izaten dute aitzen bat edo mendiren bat, mendebaletik datozen olatuei babes emateko.

Ontziak

Lurretik arrantza egin liteke, baña, ur barrura joateko ontziak bear dira. Enbor baten gaiñean joan liteke eta joan izan dira; baña, gero, ontzi obeak egiten saiatu dira beti. Zenbat eta urrutirago joan, ainbat eta ontzi ohea bear. Orain bosteun urte direla badakigu zer untzi mota egiten ziran Lekeitio'ko astilleruetan. Ona zer motakoak: Guztientzako izena berdiña zan "pinaza"; lau gizonentzako pinazak; amar metroko pinazak 8 gizonentzat balea arrapatzeko; amasei metroko pinaza 14 gizonentzat, Galizia'ra eta Irlanda'ra joateko. Terrenoba bidean asita gero 100 eta 1.000 toledako ontziak bear ziran. Galeoiak ziran aundienak, iru mastakoak eta oial laukiak iru mastetan eta astun xamarak. Fragatak ziren galeoien antzeko masta eta oialetan, baña askoz ariñagoak. Karabelak, ontzi ariñak iru masta eta oial laukiak bi mastatan, bestea iru puntakoa. Euskaldun geienak maite zituzten karabela auk. Zabra, bi mastako ontzia eta ojal laukiak bietan. Fusta, masta bat edo birekin, oso ari-nariñak, arraunekin batera. Eta beste ontzi asko txikiagoak. Bateltxoak kulunkaren antzekoak.

Zer arrai arrapatzen ziran

1599'aren Ekainaren 21'ean Erregeak agintzen dio Gipuzkoa'ri jakiteko zer arrai mota arrapatzen zan bere kaltetan. Deba'ko Alkateak bi lagun auei, Garzia de Soarte, 52 urtekoa, eta Jorge de Lariz, 60'koa, agindu zien emateko Erregeari erantzuna. Ara zer erantzun zuten:

Itxasoan arrapatzen diran arraiñak auk dira: Legatza, Itxas-aingera, Tolla, Mielgia, Bixigua. Atuna eta Sardiña... Eta beste arrai genero geiago, txikiak eta garrantzi gutxi-koak... Legatza, Itxas-aingira eta Mielgia neguan arrapatzen dira; baita Bixigua ere... Besteak, udaran... Bixigua eskabetxerako erabiltzen da, Kastilla'ra saltzeko; baña, baita gordiñik ere...

Arrantza egiten da kordela eta amuakin; sareekin ere bai. Frantzia'tik eta beste toki geiagotik gure Erreinetik kanpo, ekartzen da gurera Makallau gazi asko eta izoki gazia, Tolla eta Itxas-aingera sikua, Sardiña eta Arenkea, eta oietatik eramaten da Naparroa eta Kastilla'ra mandoetan.

Bi arrantzale auentzako itxasoan arrapatzen ziranak auk ziran: Legatza. Itxas-aingira, Tolla, Mielgia, Atuna, Sardiña eta Bixigua. Ibaiean, berriz, auk: Izokiak, Amorrañak, Arrondo latxak eta Barbariñak.

Beste errietatik (Mutriku, Zumaia, Getaria, Zarauz, Donosti, Pasaia eta Ondarrabi) osatzen dituzte Deba'koek emandako arrainak beste auk erantziz: Antxoa, Mero, Breka, Txitxarro, Raia, Langosta eta besteren bat geiago. Ibaie-tan, berriz, Aingirak, Lupiñak, Aingera txikiak (angulak)...

1923'an, umea njntzala, ikusten nituen arrantzaleak bar-

kutik bixigu bana artzen etxerako Lekeitio'ko kaian. Baña, Markiña'ko Artxiboan dagoen eztabaida batean, Prebosteak eskatzen die mariñelei, eurak eramaten dituzten sei bixiguen amarrenak emateko, eta mariñelek. ezetz... Orra 1923'an bixigu bat mariñiruarentzat, eta XVI'garren eun-kian, sei.

Donostia'ko arrantzaleak onela amaitzen du berak egi-ñiko lana: "Urte batzuetan arrapatzen ziran baleak, Donosti, Getari, Deba eta Mutriku'n, suertearen neurrian..." 1599'an Terrenoba bertan arrapatzen zituzten baleak.

"Arrain auen arrantzara joaten dira Pinaza eta Txalupetan: Pinazetan itxaso aundira 10, 12 edo 14 lagunekin gutxi gora-beera eta txalupetan, 4, 5, edo 6 gizon gutxi gora-beera".

1883'an Lekeitio'ko Kofradiak Memoria bat bialtzen du Londres'ko Exposizio batera, erderaz, euskeraz eta inglez. Xeetasun guztiekin agertzen digute Atuna'ren arrantza (bi aparejo mota), Bixiguarena (palangre), Legatza (aparejo). Itxas-aingera, Liza, Pota, Berdela. Txitxarrua, Tximiñoia eta Langosta...

BALE-ARRANTZA

Urtean zear gure portuetan arrapatzen ziran arraiñak lгатza, atuna, bixigua , sardiña , berdela, txitxarrua, antxoa... eta langosta ziran. Baña, neguan beste arraiñ antzeko mamu bat agertzen zan gure kosta-aldera: balea. Banan-banan, eta arra ala kuma lagunduta ere bai.

Bere egoitza Kanada'n zeukan eta itxasoak izozten ziranean, orduan etortzen zan ego-alderuntz Kantauri'raiño. Gurera etortzen zan baleak izen au du: Balaena Glacialis. Izen orren aurrekoa zan Balaena Bizkaiensis; baña, gure aurrekoek Kanada'n topatu zutenean, Sardako Balea eman zioten deitura. Euskalerrri'ra bakarka agertu arren, an bere itxasoetan, sardan ibiltzen zalako, multsoan.

Lenengo balean buruzko papera Baiona'n ikusi zuan argia 1059'an: hale-aragiaren salmenta du gaia. "Documento Rodado" deritzan idazkia, latiñez dago eta beraren bidez Kastilla'ko Erregeak bale bat eman-erazten clic mutrikuarrai. 1233'garren urtekoa da.

Talaieroa

Ez zan kostako erririk atalaiarik gabe. Bale batek diru-tza aundia ekartzen zion errian, arraptu ezkeroz. Balea ez da arraiña eta titiak ditu tripa-barrenean eta arnasa artzeko auspoak. Udazpian dabilenean, noiz beinka, kampa irten bear izaten du arnasa artzeko. Talaieroa ortarako dago, irte-ten duanean. ikusteko.

Atalaiako gizonak bale-arazoetan, ondo jantsita bear du: bale-mota guztiak ondo ezagutu eta aien senitartekoak ere bai... Balea ikusi bezik bizkor, señale bereziak bota bear ditu errira eta garbi adierazi balea ala bere senidetartekoa dan. Une aretan oi u bat entzuten de errian eta gizaseme^suztiak doaz korrika curen batelak prestatzera, balearen eizera irteteko.

Itxurazko ontziak zortzi gizon bear ditu; eta bestela, gutxienez, zazpi. Patroia popan, arraun luze batekin; bera-ekin beste sei arraunean; zortzigarrena brankan zutik, arpoia eskuetan noiz jaurtiko baleari. Arpoiari lotuta soka luzea dioa; arpoia aragian sartzen danean, aurrera eramaten du soka guztia eta ontzia berarekin batera. Balea seguru danean, asten dira lanza moduko sangraderak; sartun eta atera, balea il arte... Askotan ez da xamurra izaten.

Batelean arpoiakin batera dijoaz sangraderak, balde bat barruan soka biltzeko, aizkoraren antzeko pala luze bat, larri dabilzatenean baleari buztana ebagitzeko, gantxo luzeak eta aizkora motza. Bearrezkoak dira patroia-zen zuurtasuna eta arpolariaren pelotari-besagaiña.

Bale illa legorrera ekarri atoian, ondoratzen ez ba'da; bestela, bi txaloperi azpitik lotu. Lurrean dala burutik buztanera ebagi tira luzeak eta bira osoan. Koipeak eta aragiak, guztiak gantzak egiteko, lumera egiteko. Urtzeko labeak kana bat altu eta kana t'erdi zabal. Goiko zuloan kaldaria sartu, tupikizkoa edo urraidakoa. Azpitik badu labeak errekiña sartzeko beste txulo bat. Kaldariak iru moldekoak ziran: bi pipa, pipa bat eta pipa erdia. Pipa batek 450 litro zituen. Koipea gordetzeko barrika, berriz, 400 libra zituen bakoitzak Foruaren aginduz. Koipea kaldariatik, bein urtu ezkeru, udakin erdi bete dagoen tina batera pasa, garbitzeko. Eta garbituta, barriketara.

Balearen koipea urre gorria zan eta maiz ikusten ziran gure portuetan Europa'ko ontzi danesak, holandesak, ingelesak... koipe orren billa.

Terrenoba'rako bideak

Terranoba'ra bale-ondoren lenengo joan ziranak euskaldunak izan ziran. XVI'garren gizaldian millaka euskaldunek egiten zuten Terranoba'rako bidea: geienak, baletan, gutxienak makallautan eta danak kastor-larruak merkatzen indieoiekin galtzairuzko aizkora eta aiztoa, sagardoa eta arto-opillen truke.

Terranoba eta Kanada'ko arrantza-bideak zortzi illebetekoak ziran eta orretarako ontziak ere alakoak bear. Balararako txikiena 200 tonelada baño geiago zan; baziran 500 eta 1000'koak ere. Docenaerdi bat txalupa, 8 gizonentzako bakoitza, eramaten zituzten barruan. Kañoiak eta bestelako arma-mota guztiak ere eramaten zituzten... Arrantza eta burruka, biak zebiltzan batera. Euskaldunen ontzi maiteena iru mastako karabela zan, iru solairuekin bertan barrik koipeak tolestatzeko. Karabela bateko barruko jendea auxe zan: kapitana, pillotua, maixua eta kontramaixua, toneleroa, kalafatea, arotza, kañoi-serbitzariak, bi gazte ots egiteko balea noiz agertzen zan, 15 mariñeru, 5 azitako gazteak, 20 gazte 18'tik 20'ra bitartera urtekoak, ikasle bezela.

Balea ikusita, ots egiten zutenean, lau txalopa udetara bota eta patroia, lenengoaren kapitana izango da; bigarrena, pillotua; irugarrenak maixua darama eta laugarrenak, kontramaixua. Mariñelen artean sei arpoiari izango dira: lau irteteko eta beste biak, ba'da ez ba'dan. Txalopa oso ari-

EDESTIA

ñak dira, kanpotik mako baten antzekoak, 7'tik 8' metrora luze eta 1'70 zabal.

Txalopa bakoitzak eraman bear ditunak: konpas bat, tanga bat ura barrutik ateratzeko, masta eta oial bat, kako bat, aingura bat, metro erdi aldeko kaja uts bat ondoratuko ez dana. Baleak arriskuan ipintzen ba'du txalupa, soka askatu eta kaja oneri lotuta bota itxasora, balea nun dabillen jakiteko. Gañera, barrika bat, ur gezakin eta beste bat gauza auekin: farola, kandelak, poxpoloak, metxeroa, gazta eta galletak. Zenbaitetan balearen ondoren joan bear, noraiño eta noiz arte jakin ez.

Orrez gain eraman bear ditu bost arpoi, iru sangradera, pala luzea buztana ebagitzeko baleari, aizkora eta maillu bat. Eta 200 metro 16 arikoak, balde baten barruan. Balde-tik soka kabrestera pasatzen da eta andik txalopa-muturreko zulo batera eta andik arpoilariaren eskuetako arpoira... Arpoia sartu eta al ba'da, asiko dira sangraderak, balea ilda gelditu arte.

Ainbeste arriskuko lan batek Seguru onak bear ditu, eta armadorearen irten aurreko lana, barkua eta arrantzak aseguratzea. Bein ori egin ezker, martzoaren egun batean, kaia laga eta itxasoratu. Ille osoa beteko da Terranoba eta Kanada tartea arrapatzerako. Bein San Lorenzo ibaiaren kolko luzean izan ezker, ondartza bat billatu, piñu bat bertan jaso barkuaren izena eta egunakin, eta ez da beste barrikurik an sartuko. Legorrean labeak eta txabolak eraiki eta eurak erabiltzeko gizonak. Beste guztiak, itxaso zabalera, balearen billa. Balea agertzen danean, bi millara barkua gelditu eta txalopak uretara. Eizea asi da...

Baleak il ala, koipez betetako barrikak barrura. Bodegak betetzen diranean, Euskalerriruntz. Barrikatik irutik bat, gizonentzako. Besteak armadorea eta nagusiaren artean zabaltzen dituzte...

Arpoilarien lanari, zenbat bale arrapa dituzten neurrira, sariak eman; berdin pillotu eta kapitanari. Beste guztien artean, berdintzu. Barrikak 400 librakoak dira.

Doniane Loitzun'en, 1743'an St. Sprit izeneko barkuak 58 gizaseme eraman zitun eta guztien izenak eta adiña badakigu: 1 zan 50 urtetik gorakoa; 7, 41-50 bitartekoak; 15, 31-40 bitartekoak; 18, 21-30 bitartekoak; 17, ortik bera-koak. Bat falta da; bere adiña ipintzen ez dutelako.

Barrikak nola banatzen ziran beste dokumentu batetik dakigu: San Nikolas galeioak 475 tonelada zitun eta 72 gizon barruan. Getaria'tik irten zuan Terranoba'rako, 1564'an, Joan de Espilla debarra kapitan zalarik eta Landaberde bilbotarra armadore eta jabe. 1 195 barrika bete zitun Kanada'n eta onela banatu zituzten Bilbo'n: 398 barrika tripulaziñorako; jabearentzat 298 t'erdi; armadorearentzat 497 t'erdi.

Armadoreak bazitun bere bearkizunak: sei ziran arpoilariak, eta euren lanaren arabeera, laurek artzen dituzte 10 barrika bakoitzak sari bezela; beste batek 5 eta seigarrenak bi. Pillotuak artzen ditu sari bezela 27 t'erdi; kapitanak 15; eta besteak 4 t'erditik, 1 t'erdira. Jabeak ere baditu bere sariak berak aukeratutako gizonekin: kapitanari 10; kontra- maixuari 5; arotzari 3 eta iru laurden; guardianari, kalafateari eta kañoikuari 2 t' erdi bakoitzari. Oiek ziran bakoitzak irabazitako abantailak. Guztien lanak, ortik aparte, 398 barril ziran danen artean banatu bearrezkoak.

Bukatu baño leenago esan dezagun euskaldunek festa ona izaten zutela indioekin: ez zuten euren lurrik nai, eurokin merkatua egiten zuten kastor-larruen truke eta lagun-tzaille bezela ere artzen zituzten...

ARRINDA'TAR ANES

IPUIN-SARIKETA (BILBAO'KO UDALAREN BABESPEAN)

BILBAO
UDAL AYUNTAMIENTO

LAGUNTZAILLE EUSKARAZALEAK ALKARTEA'k, urte guztietan lez aurten be, ipuin sariaketa iragarten dau, oi-

- ñarri-arauak oneik dirala:
- Ipuiniak euskeraz eta erriak erabilten dauan euskalkia erabilliaz idatziak izan bear ko dabe eta idazkerea, EUSKERAZAINTZA'k argitaratua eta ZER aldizkarian erabilten dana.
 - Ipuiniak asmatu-rikoak edo errian batuak izango dira, ez idatzita dagozanak edo itzulpenak.
 - Luzeera iru orrialdetik lau orrialdera, idazkiñez idatzita eta bitarte bi dirala. Saria irabazten dabenak ZER' en argitaratuko dira.
- Saririk irabazten ez dabenak be bai ipuiñaren barrenean idazleak baimena emoten dauanean.
- Azillaren azkenerako EUSKARAZALEAK ALKARTEAren etxean (Bilbao'ko Colon de Larreategi, 14, 2.ª eskoia) egon bear dabe. Abenduaren azkenerako emongo da maikoen erabagia eta Zer'en agertuko da, Urterrillean, baita DEIA Egunkarian be albait lasterren.
 - Sariak lau izango dira:
 - 1.ª 50.000 pezeta
 - 2.ª 40.000 pezeta.
 - 3.ª 30.000 pezeta.
 - 4.ª 20.000 pezeta.
 - 5.ª 10.000 pezeta.
 - Ipuiniak izen ordeagaz bialdu eta karta-azal txiki baten barruan izen-ordea ta izena.

EUSKALDUN BARRIENTZAT

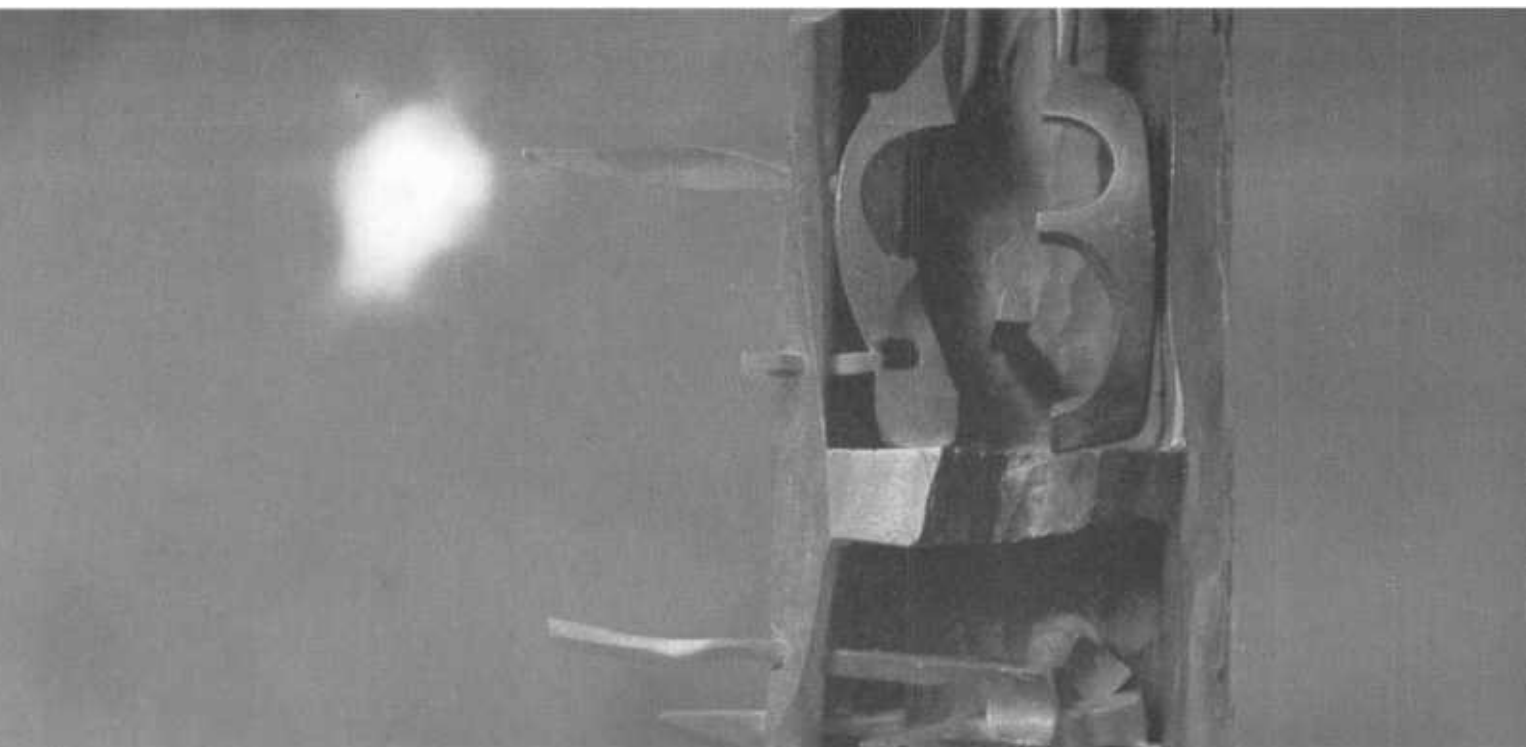
Mutil oneetan bi bardin-bardiñak dira.

EUSKERAZALEAK

Colón de Larreategi, 14 - 2.ª dcha.
48001 BILBAO

Akelarre. Nestor Basterretxea

BAT GATUZ EUSKAL KULTUREAGAZ

Erakundearen konprometzat
artuten dogu, geure erri onen
arimeagaz bat egitea. Orrexegaitik
lagunduten deutsegu gogo osoz,
geure nortasun berezia indartuten
deuskuen kultur adierazpenai.

Eta aparteko arreta iminten
deutsagu, kultur adierazpenen
artean, gure ezaugarririk gorena
dan euskerearen garapenari.

EZ DAGO GEIAGO ESKINTZEN DAUANIK

BBK

Bilbao Bizkaia Kutxa

200 pezeta

ISSN: 1132 - 1350

Lege gordailua: BI-1452-85

FLASH COMPOSITION, S.L. - BILBAO